

15. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2006.
16. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1846.
17. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2007.
18. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 31.
19. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1772.
20. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 8.
21. Красное Запорожье. – 1926. – 6 ноября.
22. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 33.
23. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 135.
24. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 9.
25. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 51.
26. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 59.

Summary

The article is devoted to the analysis of the state of Renovation church in Ukraine in twenties of XX century according to materials of region of Zaporozhye. The authors elucidate the conditions of development of Renovation Church, its economical and social state, relations with the other confessions and its influence on religious sentiments of society.

Є. О. Голощাপова

“КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНА” ДІЯЛЬНІСТЬ БАПТИСТІВ У 1930-Х РР.: МІФИ І РЕАЛЬНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ГРОМАДИ М. БЕРДЯНСЬКА)

У сучасній українській історіографії однією з актуальних проблем, що привертає увагу дослідників, є репресії епохи Великого терору 1937-1938 рр. Зусилля вітчизняних науковців Ю. Шаповала [1], В. Ченцова [2], М. Шитюка [3], В. Нікольського [4] та ін. дозволяють на сьогодні говорити про важливі зрушення на шляху ліквідації цієї “білої плями” в історії України.

Результатом реалізації програми “Реабілітовані історією” є ціла низка видань по всіх областях України, в тому числі і Запорізькій, присвячених масовим репресіям у різноманітних сферах життя, серед різних соціальних верств населення [5].

Джерелознавча складова проблеми, зокрема вивчення слідчих справ НКВС, проаналізована С. Білоконем [6]. Особливості архівно-слідчих справ та рекомендації щодо їх використання в наукових дослідженнях були викладені авторами збірника “Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання” [7].

Багато наукових розвідок, які базуються на документальних матеріалах архівно-слідчих справ, розміщені на сторінках журналу “З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ”. Частина з них присвячені тематиці релігійних переслідувань [8-12].

Вивчаючи проблему репресій 30-х рр. XX ст., автори, серед іншого, торкаються й питання репресій проти релігійних організацій, їх лідерів та віруючих. Дослідження В. Паценка і В. Сілант'єва розкривають долю православних і греко-католицьких релігійних організацій в контексті репресивної політики тоталітарної держави [13; 14].

Однак до сьогодні не стала предметом окремого наукового аналізу проблема репресій проти євангельських християн-баптистів – як на всеукраїнському, так і на регіональному рівнях.

Про переслідування баптистів у 1930-х рр. зазначають у загальних працях з історії баптизму російський дослідник С. Савінський [15], українські науковці Ю. Решетников, С. Санніков [16], вчений з української діаспори в США В. Домашовець [17] та ін.

На думку В. Ченцова, наприкінці 1920-х рр. ДПУ прагнуло не просто репресувати священнослужителів, а викривати “контрреволюційні групи церковників”, або ж, “враховуючи авторитет церковних діячів серед населення, призначати їх керівниками таких “контрреволюційних організацій” [2, с.98].

У свою чергу, М. Шитюк наводить приклади “розкриття” органами ДПУ контрреволюційних організацій серед православних різних напрямків, римо-католиків, євангелістів, іудеїв [3, с.237-239, 241-243]. Ця тенденція не обійшла стороною і конфесію євангельських християн-баптистів.

Запропонована стаття має на меті проаналізувати фальшування звинувачень та реальні мотиви репресій проти віруючих-баптистів на прикладі архівно-слідчої справи “Про діяльність контрреволюційної повстанської організації серед баптистів м. Бердянська (1938-1959 рр.)”.

Архівно-слідча справа зберігається у Державному архіві Запорізької області в фонді припинених справ [18].

У лютому-травні 1938 р. у результаті розслідування слідчими органами НКВС у Запорізькій області була “розкрита” так звана баптистсько-повстанська контрреволюційна організація. Головним обвинувачуваним у справі проходив Ветров Дмитро Іванович – пресвітер баптистської громади м. Бердянськ.

Вважаємо, що розпочинаючи в лютому 1938 р. цю справу, слідчі органи переслідували принаймні кілька цілей: 1) заявити про черговий приклад наявності розгалуженого сектантського контрреволюційного підпілля; 2) продемонструвати ретельну роботу слідчих органів щодо знаходження ворогів народу; 3) виявити ворожий вплив закордону; 4) розгромити одну зі старіших громад євангельських християн-баптистів Запорізького регіону.

На думку слідчих, ядром цього угруповання були, крім згаданого керівника, Педанов Матвій Іванович, Бондаренко Захар Федосійович, Вержиковський Федот Семенович – проповідники першої громади євангельських-християн баптистів.

Дніпропетровська дослідниця Г. Білан зазначає, що у 1937-1938 рр., фабруючи карні справи, офіцери держбезпеки використовували дійсно фахові підходи. Штучно створювали видимість існування в конфесійному середовищі розгалуженої бойової організації, яка діяла, мала мету і завдання, керівників і виконавців, структуру та методи практичної діяльності, яка користувалася технічними засобами і зв'язком із закордонними спільниками [19, с.178].

Вивчаючи матеріали справи, важко однозначно визначити структуру “баптистської контрреволюційної організації”, її центр.

Слідчі органи не сумнівались, що керівниками антирадянської діяльності баптистів були провідники євангельського руху загальносоюзного рівня. В наведеній справі згадується кілька відомих прізвищ: Дацко, Вінс, Іванов-Клишніков, Одінцов.

Одна з версій ґрунтувалась на наявності Далекосхідної контрреволюційної організації, яку очолював безпосередньо голова Далекосхідного відділу союзу баптистів – Вінс Яків Якович. На думку слідчих, після перебування за кордоном він зрозумів свою антирадянську налаштованість і вирішив за допомогою американських грошей боротись з існуючим ладом [18, арк.51].

Як зазначається в справі, одним з членів цієї організації у 1919 р. став проповідник Степан Васильович Петров, який за завданням голови їздив по всьому Радянському союзу, вербував однодумців та закладав антирадянські осередки серед баптистів [18, арк.41].

Саме це завдання привело його у 1935 р. до Бердянська, де він зустрівся з пресвітером місцевої громади І. Д. Ветровим. Переконавши пресвітера перейти на бік заколотників, Петров дав йому завдання створити з найбільш активних баптистів контрреволюційну групу [18, арк.43].

Далі у справі фігурують дві інші кандидатури на роль “лідерів всесоюзної контрреволюційної організації серед баптистів” – Одінцов Микола Васильович та Дацко Павло Якович. Ці особи і справді були лідерами, але очолювали вони не контрреволюційну організацію, а стояли на чолі євангельсько-баптистського руху на початку ХХ ст. М. В. Одінцов пройшов шлях від пресвітера саратовської громади баптистів до голови Федеративного союзу. Репресії проти нього розпочались у 1933 р. [15, с.357]. П. Я. Дацко розпочинав як проповідник, був заступником голови Всеукраїнського союзу баптистів та членом правління Всесоюзного союзу баптистів. Вперше був репресований у 1934 р. [15, с.377].

Згідно з наявними у справі архівними довідками М. В. Одінцов та П. Я. Дацко були учасниками нелегальної антирадянської організації сектантів “Союз возрождения России”, яка інспірувалась німецькою розвідкою. Отримуючи гроші з Німеччини, вони готували контрреволюційні кадри для боротьби з радянською владою [18, арк.219]. Під час слідства Дацко зазначив, що в 1936 р. зустрічався в Бердянську з І. Д. Ветровим. Відповідно, слідчі органи тлумачили цю зустріч, як змову щодо контрреволюційної діяльності.

На думку слідства, І. Д. Ветров підтримував зв'язок не тільки з П. Я. Дацко, але з іншим провідником євангельсько-баптистського руху Івановим-Клишніковим Павлом Васильовичем. Слідчі добились того, що Ветров “підтвердив” свою участь у збиранні відомостей про стан заводів, настроїв робітників та невдоволення селянства Бердянського району та передачу цієї інформації до Москви Іванову-Клишнікову [18, арк.90].

Отже, визначити центр цієї “контрреволюційної баптистської організації” неможливо, але, здається, слідство не дуже ретельно його вишукувало. Важливішим було створення міфу про масштаби баптистської змови.

За матеріалами справи, “метою” контрреволюційної організації серед баптистів було повалення радянської влади шляхом збройного повстання в тилу, під час можливої війни та підготовка його безпосередніх учасників.

“Завдання” пресвітера Бердянської громади І. Д. Ветрова полягало у створенні з баптистського активу контрреволюційної організації та виховування рядових віруючих в антирадянському дусі. Ветров “зізнався”, що протягом 1935–1938 рр. завербував до організації М. І. Педана, Ф. Медведського, З. Ф. Бондаренка, І. В. Іванова та Ф. С. Вержиковського [18, арк.43]. У результаті протягом одного дня 25 березня 1938 р. всі названі пресвітером учасники міфічної “контрреволюційної” організації були заарештовані.

У ході слідства І. В. Іванов розповів про свою участь у підготовці кадрів з іранопідданих для збройної боротьби та вербування до контрреволюційної баптистської організації Піраєва І.М. та Мухатас Л.В. [18, арк.62].

Ф. С. Вержиковський “зізнався” в участі у контрреволюційній організації серед баптистів, проведенні агітації проти колгоспів та хлібозаготівель [18, арк.101].

В участі у контрреволюційній організації та антирадянській пропаганді “зізнались” З. Ф. Бондаренко і М. І. Педанов. Останньому приписали ще й “обтяжливі обставини” – службу у білогвардійських військах та зв'язок з закордоном. Слідчі закидали Педанову передачу до Німеччини відомостей про “неіснуючий” на Україні голод [18, арк.111,113,120].

Отже, 1 квітня 1938 р. слідча справа № 235 за звинуваченням І. Д. Ветрова, М. І. Педанова, Ф. С. Вержиковського, З. Ф. Бондаренка за статтями 54-11 (участь у контрреволюційній організації), 54-10, ч. 2 (антирадянська пропаганда і агітація) КК УСРР була направлена на розгляд трійки при УНКВС по Дніпропетровській області [18, арк.133].

У березні цього ж року відбулось засідання трійки, на якому Ветров І.Д., Педанов М.І., Вержиковський Ф.С. та Бондаренко З.Ф. були визнані членами контрреволюційної повстанської групи серед баптистів Бердянського району, що мала на меті підняти збройне повстання проти радянської влади. Крім того, визнавалось, що група була пов'язана з одним з керівників контрреволюційного центру – Дацко П.Я., який за завданням іноземних розвідувальних органів проводив роботу з вербування повстанських кадрів серед баптистів [18, арк.134].

Трійка постановила розстріляти винних та конфіскувати їхнє майно. Рішення було виконано 27 травня 1938 р. [18, арк.134]

Таким чином, заарештувавши 2 лютого 1938 р. пресвітера Бердянської громади євангельських християн-баптистів І. Д. Ветрова, слідчі органи швидко “розкрили” цілу контрреволюційну організацію серед баптистів, яким інкримінували підготовку збройного повстання проти радянської влади і успішно закрили справу, покаравши винних, вже в травні місяці.

Очевидно, карним органам не достатньо було знищити баптистських проповідників як моральну опозицію, в такому випадку їм би присудили кілька років таборів. І вони повернулись би, маючи ще більший авторитет серед віруючих. Обов'язково потрібно було створити образ небезпечного політичного ворога зі зброєю в руках, готового в будь-який момент вдарити в спину радянському ладові.

Але чи дійсно пресвітер та троє проповідників баптистів були винні перед державою у такому страшному злочині?

Кожна сторінка карної справи, навіть ті, що відносяться до 1938 р., ставить звинувачення під сумнів.

Вивчаючи справу, не важко помітити, що в ній немає жодних доказів вини заарештованих. В основу звинувачення були покладені зізнання самих заарештованих та осіб, що проходили по інших справах. При цьому у 1938 р. не було допитано жодного свідка.

Якщо припустити, що пресвітер баптистської громади дійсно організував контрреволюційну організацію та готувався до збройного повстання, то виникає ряд логічних запитань.

По-перше, фінансування організації. Але в справі не наводиться жодних доказів наявності у Ветрова І. Д. чи його “спільників” великих сум готівкою. За протоколами трусів обвинувачених крім документів та релігійної літератури нічого не було знайдено.

По-друге, наявність зброї чи джерело її постачання. У протоколі допиту Педанова М.І. зазначено, що члени організації не обговорювали це питання, але планувалось скористатись рушницями для полювання, які нібито зберігались в окремих членів громади.

По-третє, кількісний склад учасників майбутнього повстання. У справі фігурують прізвища всього 13 осіб, так чи інакше пов'язаних з “контрреволюційною” організацією, з яких четверо – Кузьменко С., Сичов Н., Василець М., Волошина А. – були тільки потенційними учасниками (їх не встигли завербувати); четверо – Іванов І.В., Піраєв І.І., Хошабо Р. та Мухатас Л.В. нібито були членами “націоналістичної контрреволюційної організації серед іранопідданих” і теоретично могли приєднатись до баптистів під час “повстання”; Петров С.В. – благовісник з Далекого Сходу, приїздив до Бердянська періодично.

Таким чином, кількісний склад Бердянської баптистської “контрреволюційної організації”, що нібито готувала збройне повстання проти радянської влади становив 4 особи: Ветров І.Д. –

пресвітер і проповідник, Педанов М.І. – проповідник, Вержиковський Ф.С. – касир громади та Бондаренко З.Ф. – проповідник.

Отже, такі “деталі” справи як відсутність доказів наявності грошей, зброї, антирадянської літератури та навіть самих учасників контрреволюційної організації не дуже бентежили слідство.

Набагато більше уваги слідчі приділили пошуку зовнішніх зв'язків “бунтівників”. Скоріше за все, Ветров І.Д. як пресвітер однієї зі старіших і найбільших громад Запорізької області дійсно мав зв'язок і з Івановим-Клишніковим, і з Дацко, можливо і з іншими лідерами баптистських громад та провідниками євангельського руху. Проте, як стверджував сам обвинувачуваний, цей зв'язок ґрунтувався на спільній вірі та справі розповсюдження Христова вчення. Однак, для слідства це не мало жодного значення, адже вже заздалегідь був визначений злочинний зміст цього спілкування. Важливо було “викрити” зв'язок між лідерами баптистського руху та регіональними “контрреволюційними організаціями”, аби стверджувати факт існування розгалуженого антирадянського об'єднання.

Окрім відсутності у карній справі показань свідків та фізичних доказів вини заарештованих баптистів, на думку про фальсифікацію настановлюють методи ведення та оформлення протоколів.

Наприклад такі, як чітко продумані формулювання “зізнань” людей, які ще хвилину тому відкидали всі звинувачення. Всі зізнання починались однаково: “визнаю себе винним в тому, що до арешту я був учасником контрреволюційної повстанської організації серед баптистів”. З протоколу допиту Вержиковського Ф.С.: “Ми твердо дотримувались переконання, що соціалістичний лад можна змінити шляхом збройної боротьби та встановити буржуазний капіталістичний устрій в СРСР [18, арк.102]. У протоколі допиту Петрова С.В. читаємо: “баптистські контрреволюційні повстанські осередки мають розпалювати невдоволення селян політикою партії та уряду, налаштовувати їх проти заходів радянської влади, аби підірвати міць Радянського Союзу” [18, арк.51].

Крім того, за протоколами допитів можна помітити, що звинувачені не бажали говорити “правду”, а потім починали зізнаватись у злочинах. Подібні факти, на думку дослідників, свідчать про застосування фізичних засобів впливу до заарештованих під час допитів [20, с.35].

Одним із найбільш цинічних аспектів подібних справ, і розглянутої зокрема, є фальшування дат смерті страчених. Як зазначає С. Білокінь, “у п'ятдесятих роках влада ще боялась повідомляти родичам розстріляних у 1937–1938 рр. справжню дату і причину смерті. Часова відстань була ще не велика – якихось двадцять років. Величезна кількість близьких родичів зазнала б шоку. Якби народ одержав документальне підтвердження того, що масові розстріли припадають на зовсім короткий проміжок часу, могла б виникнути думка про певну кампанію, операцію” [6, с.54].

Наказом №108сс, виданим головою КДБ Серовим І.А. від 24 серпня 1955 р., встановлювався порядок розгляду заяв громадян про долю осіб, засуджених до вищої міри покарання. Згідно з наказом органи КДБ мали усно повідомляти близьким родичам, що засуджені отримали десять років виправно-трудових таборів та померли в місцях ув'язнення. Причинами смерті виступали різноманітні медичні діагнози [21].

Страх влади перед можливими наслідками розкриття сталінських злочинів був ще настільки сильним, що офіційні органи не наважувались давати письмове підтвердження навіть фальшивої причини смерті засуджених. Не наважувались взяти на себе відповідальність за злочин та його приховування.

Так, на запит дружини Бондаренка З.Ф. в червні 1959 р. до УКДБ по Запорізькій області з проханням повідомити про місцезнаходження її чоловіка, оперуповноважений обліково-архівного відділу рекомендував оформити реєстрацію смерті засудженого 16 червня 1944 р., вказавши причину – панкреатит [18, арк.239]. Для доньки Педанова М.І. готувалось повідомлення про смерть батька у серпні 1943 р. від склерозу серця [18, арк.247]. Для сина Вержиковського Ф.С. смерть батька датувалась 28 квітня 1943 р., причина – інфаркт [18, арк.254].

Проте, в справі немає звернення родичів щодо долі Івана Дмитровича Ветрова.

Перегляд справи почався в лютому 1959 р. з допитів свідків Трофимчук Я.В., Масловського К.К., Риндіна І.Ф., Єфремова М., Васильця М.Н., Кузьменка І.С., які добре знали звинувачених Ветрова, Педанова, Вержиковського та Бондаренка.

Всі вони засвідчили, що Ветров, Педанов, Вержиковський та Бондаренко були лідерами Бердянської громади євангельських християн-баптистів і проводили лише релігійну діяльність. Жодному зі свідків не було відомо про антирадянську діяльність звинувачених [18, арк.139-140, 142, 144, 146, 149-150].

До розгляду були також додані свідчення осіб, які проходили в лютому 1938 р. по інших справах. Звинувачені в участі в іранській контрреволюційній націоналістичній організації, Хошабо Рубен та Піраєв Ілля, під час слідства показали, що проповідник баптистів Ветров І.Д. вів з ними бесіди тільки на релігійні теми [18, арк.151-152]. В свою чергу, Іванов І.В. та Мухатас Л.В.

“засвідчили”, що Ветров, Педанов, Бондаренко були членами контрреволюційної баптистської організації [18, арк.153]. Свідчення останніх надали можливість старшому слідчому управління КДБ по Запорізькій області капітану Акімову, який відповідав за перегляд справи, винести рішення залишити постанову трійки УНКВС по Дніпропетровській області про засудження Ветрова І.Д. та ін. в силі [18, арк.221].

Проте, Запорізький обласний суд прийняв рішення скасувати постанову трійки та припинити справу за відсутністю складу злочину [18, арк.227].

Ветров Іван Дмитрович, Бондаренко Захар Федосійович, Вержиковський Федот Семенович та Педанов Матвій Іванович були реабілітовані посмертно у 1960 р. [5].

Отже, матеріали справи за 1938 р., перевірки у 1959 р. та наступна реабілітація переконливо доводять, що звинувачення проти членів баптистської громади було хибним. Це була не просто помилка слідства, а цілеспрямована фальсифікація справи, про що доводять відсутність фізичних доказів, методи ведення протоколів, свідчення свідків 1959 р., фальшування дат смерті і, нарешті, сама реабілітація.

Постає цілком логічне запитання: за що були страчені у 1938 р. лідери баптистської громади м. Бердянськ?

На початку статті нами зроблено припущення, що однією з цілей фальсифікації справи проти баптистів було розгромити Бердянську громаду євангельських християн-баптистів. Спробуємо підтвердити цю думку.

Перша громада євангельських християн-баптистів м. Бердянськ з'явилась приблизно наприкінці XIX – на початку XX ст. Одним з перших новонавернених був Захар Федосійович Бондаренко, а очолив громаду у 1912-1913 рр. Іван Дмитрович Ветров, в цей же час як активний член громади згадується у поліцейських рапортах і Вержиковський. З початком Першої світової війни, за небажання брати зброю в руки, баптистів почали утискати. У 1915 р. до Томської губернії були заслані Ветров І.Д. і Вержиковський Ф.С., які повернулись до Бердянська після революції. Церква зміцніла і на середину 1920-х рр. нараховувала до 200 членів [22].

Отже, перша громада євангельських християн-баптистів м. Бердянськ мала складну історію, досвід протистояння репресіям та тенденцію до постійного збільшення й розвитку. Проте, якщо 1920-ті рр. були відносно благополучним часом в історії радянських баптистів, то з проголошенням сталінської концепції про “загострення класової боротьби в міру побудови соціалізму”, їх громади було затавровано, як “один з оплотів контрреволюційних сил у СРСР” [23, с.23]. Відповідно, це означало початок неприхованих репресій.

Природно, що першими під криваву розправу підпадали саме лідери як всесоюзного, всеукраїнського, так і місцевого рівнів. Завданням чекістів було нейтралізувати тих, хто об'єднував, надихав, організовував і вів за собою віруючих. Тих, хто потенційно міг протистояти владі та створити моральну і політичну опозицію, не тільки серед своїх одновірців, але й в суспільстві в цілому.

Проте, нейтралізувати баптистських лідерів можна було, лише зробивши з них ворогів, які в силу свого соціального походження, майнового стану, заподаткованості перед закордоном, апіорі не сприймали радянський лад і обов'язково, рано чи пізно, йому б зашкодили.

Спроба зробити класових ворогів з лідерів бердянських баптистів не витримує ніякої критики.

Бондаренко З.Ф., Педанов М.І. та Вержиковський Ф.С. до революції мали міцні господарства, проте були розкуркулені і пішли працювати робітниками на підприємства Бердянську. Педанов М.І. – вантажником, Вержиковський Ф.С. – вагарем на м'ясокомбінат, Бондаренко З.Ф. – садівником комунгоспу. Ветров І.Д. походив з родини робітників, працював теслею [18, арк.6,11,16,21]. Усі звинувачені на момент арешту були робітниками, належали до класу, на якому, за ідеологічними настановами, тримався радянський лад, і ніяк не могли бути “соціально чужими”. Слідство закидало Педанову М.І. участь в русі опору радянській владі, а саме службу у Махна, проте жодному свідку, які добре знали звинуваченого, не було відомо такого факту. Так званий зв'язок із закордоном Ветрова І.Д. зводився до кількаразового листування з німецьким пастором Жаком, який в 1920-х рр. приїздив до Бердянська [18, арк.92].

Всі ці факти були відомі слідству, тим не менш, справа набирала обертів. Це означає, що мало місце цілеспрямоване знищення лідерів бердянської громади євангельських християн-баптистів.

Репресії проти пресвітера та проповідників громади мали безпосередній вплив на життєдіяльність громади. Після арешту Ветрова І.Д. вона була розпущена. Баптисти залишились без духовного проводу та підтримки. Наслідком стало зменшення кількості віруючих. Як зазначає дослідник історії баптизму С. Сизоненко, в Бердянському районі на 1940 р. нараховувалось лише близько 45 баптистів. Тільки у 1968 р. громада досягла рівня 1920-х рр. – 189 членів [22].

Таким чином, розглянувши архівно-слідчу справу за звинуваченням пресвітера та проповідників громади євангельських християн-баптистів м. Бердянська, можемо зробити наступні висновки. Швидкість проведення справи, відсутність показань свідків, фізичних доказів вини, методи складання протоколів, суворість вироку, фальшування дат смерті і, нарешті, реабілітація – все це свідчить про цілеспрямовану фальсифікацію справи. Саме звинувачення в участі у повстанській, збройній організації, яке неминуче призводить до вищої міри покарання, підтверджує страх влади перед потенційною опозицією, якій штучно надавали політичного звучання.

На прикладі наведеної карної справи можемо зробити висновок, що очільники громади євангельських християн-баптистів м. Бердянська були засуджені не за злочин проти держави, а за свою активну релігійну діяльність та потенційний спротив тоталітарній системі.

Запропонована стаття порушує цілу низку нових питань про масштаби репресій, їх вплив на розвиток окремих громад та конфесії у цілому, соціальний склад репресованих баптистів, що актуалізує появу нових досліджень.

Джерела та література

1. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії. – К., 2001.
2. Ченцов В. Політичні репресії в радянській Україні в 20-ті роки. – К., 1999.
3. Шитюк М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки ХХ століття. – К., 2000.
4. Нікольський В. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. – Донецьк, 2003.
5. Реабілітовані історією Запорізька область. – Запоріжжя, 2004. – Кн. 2.
6. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження / НАН України; Інститут історії України. – К., 1999.
7. Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Зб. наук. пр. / Український держ. НДІ архівної справи і документознавства; Державний архів СБУ / Р.Я. Пиріг (ред.). – К., 1998.
8. Бажан О. Розділяючи на “чистих” і “нечистих” // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 1-2.
9. Войналович В. Чорні дні “чорного” духовенства // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 1-2.
10. Данилюк Ю. “Сліди «злочину» вели у Ватикан...” // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2000. – № 2-4.
11. Рубльова Н. Невідома ділянка “антирелігійного фронту”: боротьба владних структур УСРР проти римсько-католицької церкви. 1920-ті роки // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1-2.
12. Ченцов В. Штрихи до портрета одного в'язня // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1997. – № 1-2.
13. Пащенко В. Свобода совісті в Україні. Міфи і факти 20–30-х років. – К., 1994; Пащенко В. Греко-католики в Україні: від 40-х років ХХ століття до наших днів. – Полтава, 2002; Пащенко В., Киридон А. Більшовицька держава і православна церква в Україні. 1917–1930-ті роки. – Полтава, 2004.
14. Силантьев В. Большевики и православная церковь на Украине в 20-е годы. – Х., 1998.
15. Савинский С. История евангельских христиан-баптистов Украины, России, Белоруссии (1867-1917). – СПб., 1999. – Ч. I; Савинский С. История евангельских христиан-баптистов Украины, России, Белоруссии (1917-1967). – СПб., 2001. – Ч. II.
16. Решетников Ю., Санников С. Обзор истории Евангельско-баптистского братства в Украине. – Одеса, 2000.
17. Домашовець В. Український Євангельсько-Баптистський Рух в його 150-літній ювілей: 1852- 2002. – Морріс Плейнс; Луцьк, 2002.
18. Державний архів Запорізької області. – Ф. 5747. – Оп. 3. – Спр. 1293.
19. Білан Г. Репресії в церкві 1937-1938 років: міф про фашистську змову // Історія релігій в Україні. – Львів, 2007. – Кн. 1.
20. Акулов М., Гранкіна О., Омельчук Д. Архівно-слідчі справи репресованих (20-ті – 50-ті рр.) як історичне джерело: методика використання // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1997. – Т. 2.
21. О порядке рассмотрения заявлений граждан // Родина. – 1993. – № 5-6.
22. Сизоненко С. Краткая история 1-й церкви ЕХБ Бердянска // http://ecbua.info/index.php?option=com_content&task=view&lang=ru&id=496
23. Єленьський В. Суворі “відлиги”. Замітки про антицерковну кампанію кінця 50-х – початку 60-х років // Людина і світ. – 1990. – № 6-7.

Summary

The author of the given article, basing upon the analysis of archival investigatory file from the funds of State Archive of Zaporiz'ka region, discredits the myth about existence of counter-revolutionary rebel organization among the Baptists of Berdyansk in 1937. The purposeful falsification of criminal case by investigating bodies of People's Commissariat of Internal Affairs (NKVS) is proved. It is stated that the true reason for repressions was fear of the authorities of potential Baptist opposition.